

НАСТАВА

Иван МАНЕВСКИ

ДИЈАФИЛОТ И ФИЛОТ ВО НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА ВО ОСНОВНОТО УЧИЛИШТЕ

Осовременувањето на наставно-воспитниот процес бара разновидни и нови форми и методи за работа што ќе придонесат за отклонување на вербализмот во наставата, разбивање монотонијата на часот и за поквалитетно и идејно, воспитно-образовно остварување на целите и задачите на наставните програми. Модернизацијата на воспитно-образовниот процес се повеќе ја истакнува потребата од модифицирање на досегашните форми на работа и нивна комбинација со примена на современи наставни средства и помагала. Оваа, особено треба да дојде до израз при реализирањето на наставните содржини по историја, зашто историските настани се временски и просторно оддалечени, тие треба да се „доближат“ до свеста на учениците за да бидат сфатени од нив а историските знаења да станат нивна трајна своина и нивно марксистичко убедување. За да се претстави времето, епохата или настанот во дадено време, тогаш сето тоа треба да се оживее пред учениците, односно сето тоа да се претстави така што учениците видат, да си го претстават она што се проучува, онака како е во даденото време. За остварување на оваа цел не е доволно само живиот збор на наставникот, кој секако има примарно значење, туку и доследна примена на принципот на нагледноста во наставата. Ова особено се нагласува затоа што испитувањата покажале дека процентот на запомнувањето преку гледање повеќеструко ги надминува другите начини на сознанија, односно дека 80% од учениците припаѓаат на визуелниот тип на помнење. Нагледноста во наставата се остварува преку примената на разновидни наставни и нагледни средства. Преку нив се користи адотивниот материјал во наставниот процес — дијафилмот и филмот и друго.

Дијафилмот и филмот не само што се наставни средства туку тие претставуваат современ извор на сознание и доживување кај учениците. Историските дијафилмови и филмови вршат

силно влијание врз чувствата на учениците и го засилуваат нивниот интерес кон минатото воопшто, а посебно кон минатото на нашите народи.

Користење на дијафилмот

Дијафилмот е мирно сликовно средство кој е од голема вредност во визуелната наставна ситуација, кога движењето е од помало значење или воопшто не е битно за разбирањето на одделни историски категории, појави и појмови. Тој е многу погоден за прикажување на визуелен материјал како што се: портрети на историски личности, изгледот на стари оружја и орудија, културно-историски споменици, шеми на историски збиднувања — воени операции, историски карти за поодделни историски периоди и сл. Неговата практична вредност е во тоа што било која негова слика може да се задржи неопределено време пред очите на учениците. Дијафилмот влијае на фантазијата на учениците, ги оживува историските настани и дава богата историска документација, која со својата автентичност овозможува марксистичко и објективно разбирање на историјата.

Дијафилмовите се ефикасно средство за пренесување на конкретни историски знаења, меѓутоа, за да се постигнат добри резултати, треба и ефикасно да се користат. Прв чекор во тоа е одлучувањето дали со дијафилмот може да се постигнат поголеми резултати во остварувањето на наставната цел од било кое друго наставно средство со кое располага училиштето. Втора фаза е претходно гледање на дијафилмот од страна на наставникот за да се самиот подготви. Наставникот мора да ја знае содржината на дијафилмот за да испланира како ќе го користи со учениците, на кои слики најмногу ќе се задржи, а кои летилично или воопшто нема да ги прикаже, во кој тип или во кој дел на часот ќе прикаже една или избраниот број на слики итн. При изборот на сликите треба да се раководи од перцептивната можност на учениците. Искуството покажува дека во текот на еден наставен час учениците можат да перцепираат податоци најповеќе од 10 до 15 слики. При повторувањето или утврдувањето на предадениот материјал, кога им се познати одделни податоци за кои сликите од дијафилмот доволно зборуваат, нивниот број може да биде и нешто поголем, но подобро е помалку за да биде разбрано, одошто повеќе да се прикаже, а да не се постигне целта. Во однос на изборот на сликите потребно е истите да се сообразени со целта на часот зашто во извесен број дијафилмови можат да бидат дадени и слики кои не се битни за моменталната наставна ситуација или не по овој ред по кој се одвива замислената артикулација на часот. Во практиката често се случува да се прикажат сите слики од дијафилмот иако некои од нив не се органски поврзани со часот. На тој начин

не само што се губи драгоцено време, туку и се расплинува вниманието на учениците на небитни работи. Тоа повеќе се прави од причина што некои дијафилмови се тематски дадени, не се изработени спрема возраста на учениците, односно за ученици од основно и средно училиште и не по методски единици. Меѓутоа, може донекаде и оваа да се ублажи на тој начин што дијасликите што не сакаме да ги прикажеме, пред нив ставаме предмет или пак ако располагаме со аспектот се исечат потребните дијаслики и се користат како дијапозитиви. Претходното гледање на дијафилмот исто така, му овозможува на наставникот да одлучи дали ќе го употреби во уводниот дел на часот за активирање и мотивирање на учениците, во главниот дел на часот за изнесување на нов материјал, односно за вклопување на дијафилмот во излагањето на наставната содржина, во завршниот дел на часот како илустрација на изнесеното или во повеќе случаи и не само за една туку за повеќе наставни цели. Откако наставникот, одлучил како ќе го користи дијафилмот, тогаш мора и учениците да ги подготви за гледање на истиот. Еден од повеќето начини е да им објасни на учениците зошто им го прикажува предвидениот дијафилм. Можеби ќе биде потребно само кусо објаснување, а може и поопширна дискусија. Главно е да бидат подготвени и учениците. Тоа не е некоја посебна фаза на изведување, туку дел од процесот за мотивирање на учениците.

За да биде дијафилмот наменски искористен потребно е неговите дијаслики да се објаснуваат и да се ангажираат. Тука, вешта улога игра наставникот, кој со својот жив збор и разни комбинации ја осмислува сликата и од неа ја извлекува воспитно образовната цел. Во која ширина ќе се одвива објаснувањето на сликата зависи од целта, содржината, од типот на часот и во кој дел на часот за изнесување на нов материјал се употребуваат една или предвидениот број на дијаслики. Ако на пример, се предава за исторски извори, со примена на дијафилм во кој се прикажани тие, тогаш објаснувањето ќе биде покусо, а повеќе ќе се води разговор за нив. Исто така, нема потреба од поголемо објаснување кога се демонстрираат дијафилмови чии слики ги прикажуваат на пример: орудијата, сликарството и скулптурата во првобитното општество, културата на старите источни народи, културата кај Старите Грци, остатоци на римската култура во нашата земја, историски личности, ликови револуционери и друго. Ако пак се покажат дијаслики кои го визуелизираат просторот каде што се одиграле важните историски настани (бунтови, востанија, војни операции и друго) тогаш е потребно поголемо објаснување. Постојат повеќе начини за тоа како, кога и колку ќе се објаснуваат сликите во дијафилмот. За тоа секако одлучува наставникот. Но, и овде не треба да се оди во крајност. Пропратното објаснување на наставникот не треба да даде многу податоци и детали, бидејќи сликата е главен носител на

информацијата. Ако наставникот потполно се држи на текстот кој ја објаснува секоја слика или пак го чита пред учениците, тогаш дијафилмот води кон шаблонизирање на наставата и не ги активира учениците. Важно е дијафилмот да го најде вистинското место во структурата на часот и во наставата по историја воопшто, како ефикасно наставно средство за визуализација на историското минато.

Значење и користење на филмот

Посебно место во развивањето на историските претстави заемаат филмовите со историска тематика. Наставниот филм по историја дава солидна основа за стекнување на неопходни знаења за минатото во оние случаеви кадешто ниту живиот збор на наставникот, ниту други наставни средства не можат да им пружат на учениците јасни сознанија за одделни историски епохи, настани, појави и појмови. Во такви случаи, преку дадените слики во движење, филмот им овозможува на учениците да ги водат настаните и да ги доживеат како реалност. Вредноста на историските филмови е и во тоа што со својата динамичност, складно поврзување, живо и длабоко изнесување, пропратено со тон остава силни впечатоци кај учениците за одделни историски мигови. Добриот историски филм силно влијае на развојот на детската фантазија во која учениците се соживуваат и брзо ги прифаќаат знаењата од гледаните историски збиднувања. И не само тоа, туку преку филмовите кои го прикажуваат нашето блиско минато, особено Народноослободителната борба и нашата народна револуција како што се: „Битката на Неретва“, „Повикан е и V₃“, „Крвава Бајка“, „Савска цеста“, „Тифусари“, „Десантот на Дрвар“ и други, кои се полни со борбеност, подвизи, тешки страдања и големи жртви што нашите народи ги дале во борбата за слобода и независност на својата земја, побудува кај учениците восхит за херојските дела и пожртвуваноста на нашите борци, а гнасење и омраза против злочиначките освојувачи и издајниците на татковината. Преку вакви и слични филмови се зголемува љубовта кон својата земја и кон сите наши народи и народности. Така се развива кај учениците и вистинскиот југословенски патриотизам.

За успешно користење на филмот, во наставниот процес, пресудна улога игра наставникот. Од неговата креативна моќ, и стручно-методски знаења и умевање зависи како и колку филмот ќе биде методски искористен и успешно вклопен во наставата по историја. Пред да биде употребен наставниот филм, наставникот треба да се запознае со содржината и концепцијата на филмот, за да одлучи дали со тоа наставно средство ќе постигне поголеми ефекти во остварувањето на образовно-воспитната цел од колку со другите наставни средства со кои располага него-

вото училиште. Од примарна важност е проверката на фактографските податоци, нивната хронолошка подреденост во филмот и колку тој е заснован на идејно-марксистичка основа кога е во прашање документарен и игран филм од домашна, а особено од странска продукција.

По запознавањето со содржината на филмот наставникот одлучува и го одредува типот на часот кадешто ќе биде прикажан наставниот филм. Тоа може да биде на час за изнесување на нова наставна материја, час за повторување на една тематска целина и час за утврдување и обопштување на минатиот материјал. Ако филмот се примени на часот кога се предава нова методска единица, тогаш треба да се планира како успешно ќе се вклопи во структурата на часот.

Пред прикажувањето на филмот наставникот треба да ја проучи пропратната литература, учебникот и историската читанка чии содржини се вклопуваат во филмот за да може покасно да изврши анализа и извлече соодветни заклучоци.

Во подготовката на наставникот, исто така, значајно место зазема и техничкиот дел на перцепирање на филмот во одредување времето на прикажувањето на филмот. Наставникот сам ќе одлучи дали ќе го прикаже целиот филм, неговите почетни сцени, фрагменти од него или завршните делови од филмот. Тоа зависи од должината и содржината на филмот, целта што сака да се постигне, концепцијата на наставникот и од типот на часот. Така на пример кога се предава за Римската култура, Големите географски откритија, Илинденското востание, Настаните од 25. и 27. март 1941. година, тогаш може целосно да се прикажат соодветните филмови („Антички Рим“, „Епохата на откритијата“, „Илинден 1903“, „27 март“) бидејќи тие не трајат повеќе од 16 м. Или пак почетните делови на филмовите на пример: „Големо столетие“ и „Југославија во 1941“, кои трајат повеќе од 20 минути, можат успешно да се вклопат кога се обработуваат наставните содржини: Борбата на работничката класа во првата половина на XIX век и за Почетокот на Втората светска војна и окупацијата на Западна Европа од Германија. Фрагменти од истите филмови можат успешно да го поткрепат излагањето на наставникот при обработката за Октомвриската револуција, односно оружаните востанија на народите на Југославија, а крајните делови пак од тие филмови можат да послужат во интерпретацијата на други наставни содржини, предвидени со наставната програма. Некои тематски или долгометражни филмови како што се на пример: „Стара Грција“, „Животот во Стариот Египет“, односно „Деновите на востанието во Србија“, „Документи за еден живот“, „Битка за ранетите“, „Ужичка Република“ и други, наставникот може да ги примени на часовите за повторување, утврдување или воопштување на материјалот. Потребните делови од филмот може да се искористат на тој начин што на филмската трака ќе се одбележи од каде до каде тие траат.

За да се изврши успешна анализа на презентираниот филм со која ќе се издвојат битните моменти а и за остварување на воспитно-образовната цел, потребно е и учениците да бидат подготвени. Тука пред сè, станува збор за психолошка подготовка како основа за мотивирање и активирање на учениците во емотивното доживување на историските настани, законитостите, збиднувања и сл. Начинот на подготвување на учениците за следење на филмот зависи главно од тоа во кој тип час тој ќе биде применет. Така, на пример, ако тој се примени на часот за повторување, утврдување или воопштување на предадениот материјал, во тој случај, учениците претходно се подготвуваат дома, со тоа што ги повторуваат оние наставни содржини кои имаат допирни точки со содржината на наставениот филм. Или на пример, ако тој треба да се користи на часот за изведување на нова методска единица, потребно е претходно, да прочитаат нешто во врска со неговата содржина. И во двата наведени примери, непосредно пред прикажувањето на филмот, во куси црти, наставникот ги упатува учениците кон нивната содржина.

Некои филмови, особено подолготрајните бараат подолга концентрација на учениците и во повеќе случаи тие психички не се во можност јасно да ги согледаат сите битни моменти од едно историско минато прикажано на филмот. Во тој случај се врши поделба на учениците на групи, кои внимателно ќе перцепираат одредени фрагменти, согледувајќи ги нивните карактеристики, за да се добие претстава на одредена состојба, односно историјски период. Поставената задача пред група ученици ги обврзува на поголемо внимание и поголема интелектуална активност, со што, истовремено ќе имаат можност да ги проверат своите умствени способности за восприемање и интерпретирање на она што го перцепирале во филмот. Така на пример, ако се врши повторување за Македониј од создавањето на Тајната македонска револуционерна организација (ТМРО) до Младотурската револуција, филмот „Илинден 1903“ може да се примени на тој начин што за перцепирање на истиот, учениците ќе се поделат на 4 групи. Првата група ќе треба да обрне поголемо внимание на периодот за ситуацијата во Македонија пред Илинденското востание. Втората, посебно ќе го сконцентрира своето внимание на создавањето на ТМРО и ширењето на револуционерната мрежа. Третата, за текот на востанието и устројството на Крушевската Република, а четвртата група за угушување на Востанието и крвавите пресметки на турската војска над македонското население. По прикажување на филмот, секоја група ги изнесува своите впечатоци и со помошта на наставникот се расветлува едно поглавие од македонската историја. На сличен начин може да се искористат и филмовите: „По трагите на IV и V офанзива“, „Десантот на Дрвар“, „Македонија 1942“ и други, кои се погодни за ваква форма на работа,

Конкретни укажувања за примена на филмот во наставниот час

Наставниот филм со историска содржина може успешно да се примени во уводникот, главниот и завршниот дел на часот кога се предава нова наставна материја, како и на часовите за повторување, утврдување или воопштување на материјалот. Тоа зависи од должината и содржината на филмот и од целта што сака да ја постигне наставникот.

Во уводниот дел на часот кога се предава нова наставна содржина примената на дел или цел филм има за цел да се воведат учениците во една историска ситуација и психолошки да се подготват за слушање на новиот материјал. Така на пример, ако се предава за Големата битка на Сутјеска, филмот: „Зашто шуми Сутјеска?“ може да послужи како појдовна основа за истакнување на предвидената наставна содржина. Преку оваа филмска поема, во траење од 9 минути, која симболично го прикажува загинавањето и бессмртноста на борците во тој историски тренд од НОБ и нашата револуција, ќе ги мотивира учениците за емотивно доживување на дадениот историски настан. Или на пример, ако наставникот има за цел да предава за Нападот на Југославија на 6 април 1941 година, тогаш во уводниот дел, место вообичајното, може да се изврши повторување со прикажување дел од филмот „Југославија во 1941“ во кој, врз основа на фотодокументи и архивски филмски материјал се прикажани приликите во Европа во почетокот на 1941, и настаните од 25 и 27 март 1941 година.

Некои историски филмови како што се: „Епохата на откријатата“, „Десет на еден“, „27 март“, „Дрвар“ и други, чие прикажување не трае повеќе од 16 минути, може успешно да се искористат како основа за изведување на нова наставна содржина, односно место наставникот да ја интерпретира целосно предвидената лекција, тој раскажува само дел од неа а поголемиот дел го прикажува филмот. Така на пример, ако се изведува методската единица: Настаните на 27 март 1941 година го предвистија раѓањето на нова Југославија, во главниот дел на часот, место целосно излагање на наставникот, може успешно да послужи филмот „25 март“, кој може да се искористи како основна содржина. Артикулацијата на часот во овој случај може да се одвива на следниот начин. Во уводниот дел на часот се врши кусо повторување за профашистичкиот режим на Милан Стојановиќ и владата на Цветковиќ — Мачек и за одлуките од Петта земска конференција на КПЈ. Потоа, наставникот ја најавува целта на часот и им објаснува на учениците за подготовките на владата за пристапување на кралството Југославија кон Тројниот пакт, за тоа дека народите на Југославија, организирани и предводени од КПЈ, отворено го искажува своето негодување од предавничката политика и бараа од владата да ја напушти

политиката на зближување со фашистичките земји, да ги растури концентрационите логори и да даде поголема политичка слобода во земјата. Овде, исто така, се истакнува за тоа што значело приклучувањето на Југославија кон Тројниот пакт за југословенската дворска камарила и за владата Цветковиќ — Мачек, а што за Германија и Италија итн. Со завршувањето на излагањето се прожектира филмот „25 март“ во кој документарно се дадени настаните од 25 и 27 март 1941 година, а потоа во завршниот дел на часот се врши анализа на филмот и се прави рекапитулација на новопредадената наставна содржина.

Наставниот филм по историја, целосно или одделни негови делови може успешно да послужи во завршниот дел на часот кога се обработува нова наставна содржина, како илустрација или дополнување на излагањето на наставникот. Така на пример, по излагањето на наставната содржина: Индустриска револуција во втората половина на XVIII век, наставникот пристапува со прожектирање на 11 минутниот филм „Индустриска револуција“, или по живото раскажување на наставникот за Западна Србија — првото жариште на Народноослободителната војна во 1941, се прикажува 11 минутниот филм „Кадињача“. Во колку филмот е подолготраен или пак целата негова содржина опфаќа повеќе наставни содржини, дел од него се искористува во завршната етапа на часот како поткрепа на презентираното излагање на наставникот. Така на пример, делови од наставниот филм „Големото столетие“, може да се прикажат при обработувањето на наставната содржина за Октомвриската револуција или за појава и развојот на државниот капитализам и фашизам.

При повторувањето, утврдувањето или воопштувањето на материјалот, каде се врши дополнување, систематизирање и утврдување на знаењата на учениците од предметот историја, битна улога игра присутноста на наставниот филм. Неговата примена не само што внесува свежина во наставата, туку со својата динамичност ја побудува активноста и интересот на учениците, се дополнуваат нивните знаења со нови сознанија, а она што го научиле станува нивно убедување и трајна своина. Со примената на ова наставно средство се разбива монотонијата кај учениците и традиционалниот начин на повторување по еден ист ред — шаблонско репродуцирање на минатиот материјал. Наставните филмови по историја како што се: „Антички Рим“, „Дубровник“, „Не го признавам овој суд“, „Патот на Партијата“, „Белград — Загреб“ и други, се солиден материјал кој наставата ја дополнува, освежува и ги илустрира основните проблеми од одреден период на историјата. На часовите за повторување, овие па и многу други наставни филмови можат успешно да се искористат ако наставникот претходно им дал на учениците за домашна работа да ги повторат лекциите што содржински се поврзани со овие или со други филмови кои ќе бидат прикажани на вакви часови. Како методски тие треба да бидат применети

нема шаблон, што пак зависи од содржината и должината на филмот и од идејната замисла на наставникот. Ако на пример, се врши тематско повторување, по вертикален пат, за појавата и развојот на работничкото движење во Европа и кај нас до почетокот на I светска војна, тогаш со извесно дообјаснување може да се прикаже филмот: „До другарот стои другар“. Или на пример, ако се повторува за нашата Народноослободителна борба од 1941 па заклучно со V-та непријателска офанзива — 1943 година, најпогодно е да се примени филмот: „По трагите на IV и V офанзива“.

По завршувањето на филмот, било кога тој се применува во овие типови на часови или кога служи како пропратен материјал во излагањето на наставникот, а со цел да се види во која мера го разбрале учениците и што треба да им се објасни, наставникот со нив организира дискусија. Во насочениот дел на дискусијата, со поставување прашања, наставникот ги наведува учениците на размислување за филмот во целина и за поодделни негови делови, а на крајот се врши генерализација на претставите добиени од него и воопшто за настаните, збиднувањата и сл. што се предмет на третирање.

Ваквата организација за било кои типови на часови, во услови кога се применува наставниот дијафилм и филмот, не смее да се сфати како шаблон или пак како единствени можни форми, туку како пример за одделни типови на часови во кои не е исклучена и поинаква организација на работа, со употреба на ваков визуелен, односно аудиовизуелен материјал. Исто така, не треба да биде сфатено и тоа дека при примената наставниот дијафилм и филм во наставниот процес се одвоени меѓусебно или од аудитивни и од другите наставни средства. Имено, иако во претходни презентираниот материјал тоа не е кажано, сепак се знае дека сите извори за стекнување на знаења: учебникот, историската литература, дијафилмот и филмот, другиот аудитивен материјал како и другите наставни и нагледни средства се повредни и поефикасни за наставата, ако се користат како меѓусебно органски поврзани и ако сите тие делуваат како целина за изведување на наставната програма по историја.

На крајот треба да се одбележи и тоа дека примената на дијафилмот и филмот како и нивната комбинација со другите извори на знаења ќе го најде вистинското место во наставата по историја ако се зацртани во годишните или полугодишните планирања на наставната работа, конкретирани во дневните подготовки за час на наставникот и другите форми на наставната работа.

Материјални и други можности за користење на дијафилмот и филмот во наставата по историја

Многу наши основни училишта имаат реални можности и услови за користење на дијафилмот и филмот во наставата по историја. Повеќето училишта во нашата Република располагаат со еден па и повеќе дијапроектори, а поразвиените и со кинопроектори. Бројот на тие апарати од година на година сè повеќе се зголемува а во последните години, во опремата на новоизградените училишта најчесто наоѓаат место и овие аудиовизуелни средства. Така на пример, во 73 централни училишта, колку што има на подрачјето на град Скопје, од 188 дијапроектори во учебната 1971/72 година тој број е зголемен на 317 во учебната 1974/75 година, односно додека во учебната 1971/72 постоеле 61 киноапарати во исправна состојба, во учебната 1974/75 година нивниот број пораснал на 98 односно во 71 централно училиште има по еден или два дијапроектори, а во 65 по еден или два кинопроектора. Освен тоа, и Републичкиот завод за наставен филм со својата киноапаратура вршел и врши услуги во училиштата од своето подрачје. Така на пример, само во Скопје, во минатата учебна година, од 73 централни основни училишта во 16 од нив прожектирал наставни филмови по историја. Тоа зборува дека постои една солидна техничка основа за присутноста на дијафилмот и филмот во наставниот процес по историја. Кон ова треба да се додаде дека постојат и просторни услови за примена на дијапозитивите и филмската проекција на наставниот час, зашто наставата сè повеќе станува кабинетска, односно се изведува во специјализирани училници, каде на наставникот му се прирака сите постојни наставни средства за таа наставна дисциплина, а со извесни потешкотии таа форма на работа може успешно да се врши во другите кабинети од другите предмети а и во класичните училници.

Врз основа на овие услови извесен број наставници по историја со ентузијазам ги користат дијафилмот и филмот со што ја освежуваат и осовременуваат наставата по историја. Меѓутоа, кај извесен број наставници овој аудиовизуелен материјал сè уште не е доволно прифатен и користен. Согледувањата покажуваат дека скоро сите училишта кои располагаат со дијапроектори имаат и сопствени дијафилмови по историја, но нивниот број е многу мал, а тие што ги има не се доволно користат. Разбирливо е дека таму каде што има аспектот, дијафилмот е заменет со дијапозитиви, меѓутоа, сосема мал е бројот на училиштата барем на скопското наставно подрачје што располагаат со такви апарати. Набавувањето на дијафилмовите не треба да претставува пречка за користење, бидејќи тие не се скапи (50 дин. за еден дијафилм со сè дијакнишката) и можат да се купат од повеќе места, а и од Заводот за културно-просветен и наставен

филм на СРМ, кои располага со солидни дијафилмови за македонската историја од турскиот период и од периодот на НОБ и нашата револуција. Слична е состојбата и во однос на користењето на филмот во наставниот процес по историја. Во минатата 1974/75 година, од 73 основни училишта во Скопје, во 37 од нив е применувам историскиот филм и тоа: четири училишта, во текот на целата учебна година, искористиле само еден филм, пет училишта само 2 филма, пет училишта 3 филма, дванаесет училишта од 3—6 филма, шест училишта од 6—9 филма, две училишта од 9—12 филма и 3 училишта искористиле преку 12 филма со историска содржина во текот на учебната 1974/75 година. Ова јасно укажува дека само околу 50% од училиштата го користат историскиот филм во наставата, а во повеќето од нив, го прожектирале од 1 до 6 филма во текот на една учебна година. Во другите училишта што во проценти изнесува околу 50% воопшто не е применет филмот во наставата по историја. Некои училишта, а тоа е сосем мал број (8), немаат сопствен киноапарат, што е главно и причина за некористење на филмот, но тоа може донекаде да се ублажи ако по иницијатива на наставникот по историја повремено се користат услугите на Заводот за културно просветен филм на СР Македонија.

Согледувањата, искажани во зборови и бројки ја иницираат потребата од поголема присутност на дијафилмот и филмот во наставата по историја, набавка на кинопроектори во оние училишта што досега немаат, воспоставување на соработка со Заводот за наставен филм, претплата за користење на филмови, користење на помош, позајмување на апаратура и сл. како и користење на стручна литература за примена на дијафилмот и филмот.

Презентируваниот материјал нема за цел детално, методски и практично да ги реши сите проблеми за користење на дијафилмот и филмот во наставата по историја во основните училишта, туку да укаже на најосновните проблеми и на широките можности за присутноста на овој вид визуелно односно аудио-визуелен материјал во наставниот процес, како еден од условите за мотивирање и активирање на учениците во успешното совладување на наставната материја по историја.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Илија Богоевски: Филмот и проекцијата во наставата, Просветно дело, број 1—2, Скопје 1955;
2. Мр. Драгүтин Павликевиќ: Мултимедијски склоп за повиејст с посебним освртом на употребу дијаматеријала (реферат, поднесен на IV југословенски симпозиум за наставата по историја, одржан од 4 до 6. IX 1975 година во Стубичке Топлице);

3. Тодор Шоптрајанов: Форми, методи и средства во наставата по историја, Завод за унапредување на школството на НР Македонија, Билтен бр. 1, Скопје 1960;
4. Д-р Јован Ѓорђевиќ: Теорија и пракса наставног филма, филм у настави бр. 3—4, Београд 1969.
5. Вељко Швајцер: Нeka питања методике рада с филмом у основној настави, филм и настава, saveзни центар за наставни и културно-просветни филм, Београд 1969.
6. Мiодрaг Драгутиновиќ: Филм у настави историје у школама првог и другог ступња, филм у настави, број 1, Београд 1969.
7. Д-р Јован Ѓорђевиќ: Дијаслике и наставни филм у школи, савремена школа, Београд 1962.
8. Јосип Демарин: Наставна повijест у основној школи, Загреб 1961.
9. Марија Врбетиќ: Наставна повijест у теорији и пракси, Загреб 1968.
10. Волтер Арно Витиќ и Чарлс Франсис Шулер: Аудиовизуелна средства, нjiхова природа и употреба, во превод на Бранка Тасиќ, Београд 1966.
11. Д-р Фране Хубалеќ: Интеграција аудиовизуелних средстава у разреду, Интеграција аудио-визуелних средстава у настави, Београд 1967.
12. Перида Јовановиќ: Недоволјна примена филма у настави, Филм у настави, број 1, Београд 1968.